

ระบบเจ้าพ่ออุปถัมภ์: อำนาจครอบงำแบบอาณานิคมของฟิลิปปินส์ ในมหากาพย์แห่งโรซาลอสของฟรานซิสโก ซีโอนิล โฮเซ Caciquism: The Colonial Dominance of the Philippines in Francisco Sionil Jose's Rosales Saga¹

สิริฉัตร รักการ,² ทวีศักดิ์ เผือกสม,³ และสิงห์ สุวรรณกิจ⁴

Sirichat Rakkan, Davisakd Puaksom, and Sing Suwannakij

Received: December 14, 2022/ Revised: March 29, 2023/ Accepted: May 16, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยชิ้นนี้เป็นการศึกษาวิเคราะห์นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ฟิลิปปินส์ชุดมหากาพย์แห่งโรซาลอส ของฟรานซิสโก ซีโอนิล โฮเซ ซึ่งเป็นนักเขียนฟิลิปปินส์ในภาษาอังกฤษแบบหลังอาณานิคม โดยประกอบไปด้วยนวนิยาย 5 เรื่องคือ *Po-on, Tree, My Brother, My Executioner, The Pretender* และ *Mass* บทความชิ้นนี้ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์และวรรณคดีวิจารณ์เพื่อชี้ให้เห็นว่า โครงสร้างการครอบงำของกลุ่มชนชั้นนำที่ดำรงอยู่ในการเมืองฟิลิปปินส์ร่วมสมัยนั้นเป็นส่วนต่อเนื่องของอดีตตั้งแต่สมัยอาณานิคมจนถึงหลังอาณานิคมของฟิลิปปินส์ โดยมีพัฒนาการมาจากโครงสร้าง

¹ บทความวิจัยชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร เรื่อง “มหากาพย์แห่งโรซาลอส: วรรณกรรมและความทรงจำทางประวัติศาสตร์ฟิลิปปินส์จากเบื้องล่างในนวนิยายของฟรานซิสโก ซีโอนิล โฮเซ” (Rosales Saga: The Philippine's Literature and Historical Memory from Below in the Novels of Francisco Sionil Jose)

² นิสิตปริญญาเอก, สาขาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร (Ph.D. Candidate, Southeast Asian Studies, Faculty of Social Sciences, Naresuan University)
Email: chatymelody@gmail.com

³ รองศาสตราจารย์, คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร (Associate Professor, Department of History, Faculty of Social Sciences, Naresuan University)

⁴ ผู้ช่วยศาสตราจารย์, ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (Assistant Professor, Department of History, Faculty of Humanities, Chiang Mai University)

ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ของศาสนจักรในช่วงสมัยอาณานิคมสเปน ซึ่งวางอยู่บนความสัมพันธ์แบบเจ้า-ไพร่อุปถัมภ์ตามระบบศักดินาแบบสเปน จนกระทั่งก่อรูปขึ้นเป็นระบบเจ้าพ่ออุปถัมภ์หรือเจ้าพ่อท้องถิ่นผู้มีอิทธิพลของฟิลิปปินส์ในยุคหลังอาณานิคม นอกจากนั้น ระบบเจ้าพ่ออุปถัมภ์ ในฐานะมรดกของจักรวรรดิยังเป็นเครื่องมือในการสร้างอำนาจและแสวงหาผลประโยชน์ของกลุ่มชนชั้นนำทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติของฟิลิปปินส์ ซึ่งถือเป็นโครงสร้างอำนาจการครอบงำของชนชั้นนำคณาธิปไตยที่ดำรงอยู่ในการเมืองฟิลิปปินส์ปัจจุบัน

คำสำคัญ: ระบบเจ้าพ่ออุปถัมภ์ การครอบงำ คณาธิปไตย การเมืองฟิลิปปินส์ร่วมสมัย มหากาพย์แห่งโรซาลอส

Abstract

This paper aimed to analyze the Rosales Saga, a historical postcolonial English novel composed by a Filipino author, Francisco Sionil Jose which consists of five stories, i.e. Po-on, Tree, My Brother, My Executioner, The Pretenders and Mass. By using historical analysis and literary criticism, this paper reveals that the dominant structure of the elites prevalent in the contemporary Filipino societies and politics are an extension of the past, stretching from the colonial era to the post-colonial of the Philippines. Arguably, this living structure developed from the patronage structure of the Spanish churches during the Spanish colonial period that rested on the superior-subordinate relationship of Spanish feudalism. This eventually formed the cacique, or local strongman, system of the Philippines during the post-colonial period. Moreover, caciquism, as the legacy of the empire, has also become a tool for power-grabbing and exploiting Filipino society, politically and economically. This tool has been employed among political and economic elites at both local and national levels. The dominant structure of these oligarchies continue to exist in contemporary Filipino politics.

Keywords: Caciquism, Dominance, Oligarchies, Contemporary Filipino Politics, Rosales Saga

บทนำ

หลังจากที่ประธานาธิบดีผู้ได้รับการขนานนามว่าเป็น “สุดยอดเจ้าพ่อท้องถิ่น” อย่างเฟอร์ดินานด์ อี. มาร์คอส (Ferdinand E. Marcos) ได้ถูกโค่นล้มอำนาจทางการเมืองลงใน ค.ศ. 1986 จากการรัฐประหารและขบวนการเคลื่อนไหวของมวลชนทั้งในและนอกกรุงมะนิลา (Anderson, 1988) การก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งประธานาธิบดีฟิลิปปินส์คนที่ 16 ของประธานาธิบดีโรดริโก อาร์. ดูเตรเต (Rodrigo R. Duterte) หลังจากนั้นอีกสามทศวรรษจึงถือเป็นการเปิดโฉมหน้าของ “ประชาธิปไตยแบบเจ้าพ่อท้องถิ่น” ขึ้นอย่างโจ่งแจ้งอีกครั้งในประวัติศาสตร์การเมืองสมัยใหม่และสื่อทางการเมืองของฟิลิปปินส์ การกล่าวเช่นนั้นคงมิได้เกินจริงหากพิจารณาจากการที่ดูเตรเตเป็นประธานาธิบดีที่มีรากฐานมาจากการเมืองท้องถิ่น ตลอดจนการมี “บุคลิกลักษณะเฉพาะในการเป็นผู้นำ” แบบเจ้าพ่อท้องถิ่น ซึ่งสะท้อนจากนโยบายบริหารราชการแผ่นดินที่มีแนวโน้มเป็นเผด็จการอำนาจนิยม (authoritarianism) ดังที่อัลเฟร็ด แม็คคอย (Alfred McCoy) กล่าวว่าในรอบแปดทศวรรษของประวัติศาสตร์รัฐฟิลิปปินส์สมัยใหม่ ดูเตรเตเป็นหนึ่งในสามของประธานาธิบดีของฟิลิปปินส์ที่มีความสามารถในการยกย้ายอำนาจท้องถิ่นของตนเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจพิเศษทางการเมืองในระดับชาติ (McCoy, 2017: 514-522)

ด้วยเหตุนี้ การที่บุตรชายของสุดยอดเจ้าพ่อท้องถิ่นอย่างเฟอร์ดินานด์ บงบง มาร์คอส (Ferdinand Bongbong Marcos) สามารถขึ้นสู่จุดสูงสุดทางการเมืองระดับชาติจากการชนะการเลือกตั้งช่วงชิงตำแหน่งประธานาธิบดีในวันที่ 9 พฤษภาคม ค.ศ. 2022 ต่อจากดูเตรเตได้สำเร็จจึงสะท้อนให้เห็นว่า แม้มาร์คอสผู้พ่อได้ถูกขับไล่โดยขบวนการประชาชน แต่รากฐานความเป็นเจ้าพ่อท้องถิ่นของตระกูลมาร์คอสกลับมิได้สิ้นคลอนลงตามไปด้วย เพราะหลังจากเฟอร์ดินานด์ มาร์คอสเสียชีวิตลงไปเพียงไม่นาน อีเมลดา มาร์คอส (Imelda Marcos) และลูกหลานก็หวนเข้าสู่สังเวียนการเมืองระดับท้องถิ่นของฟิลิปปินส์ โดยเฉพาะในจังหวัดอีโลคอส นอร์เต (Ilocos Norte) และค้อย ๆ แทรกซึมเข้าสู่การเมืองระดับชาติเป็นผลสำเร็จได้อีกครั้ง

การก้าวขึ้นสู่การเมืองระดับชาติของเหล่านักการเมืองท้องถิ่นดังกล่าวได้แสดงให้เห็นว่าอิทธิพลทางการเมืองของตระกูลเจ้าพ่อท้องถิ่นในฟิลิปปินส์ยังคงมีการส่งถ่ายอำนาจ

จากรุ่นสู่รุ่น จนทำให้ประเด็นเรื่องเจ้าพ่อท้องถิ่นกลับมาเป็นที่สนใจมากขึ้นอีกครั้งในทางวิชาการด้านสังคมศาสตร์ของฟิลิปปินส์ โดยเฉพาะคำถามสำคัญที่ว่า ระบบเจ้าพ่อท้องถิ่นในสังคมฟิลิปปินส์ปัจจุบันนั้นมีรากฐานและพัฒนาการทางประวัติศาสตร์อย่างไร และคำอธิบายเกี่ยวกับระบบเจ้าพ่อท้องถิ่นในฐานะ “วาทกรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย” ของฟิลิปปินส์ได้รับการสืบทอดกันมาในวงวิชาการทางสังคมศาสตร์ของฟิลิปปินส์เช่นไร

ทั้งนี้ การศึกษาการเมืองแบบเจ้าพ่อท้องถิ่นฟิลิปปินส์ขึ้นสำคัญที่เป็นศูนย์กลางของคำอธิบายเกี่ยวกับระบบเจ้าพ่อท้องถิ่นในวงวิชาการทางสังคมศาสตร์ของฟิลิปปินส์ในปัจจุบันและยังจำเป็นต้องหยิบยกมากล่าวถึงคือ บทความของเบนดิคต์ แอนเดอร์สัน (Benedict Anderson) เรื่อง “Cacique Democracy in the Philippines: Origin and Dreams” ใน ค.ศ. 1988 ซึ่งได้นำเสนอให้เห็นว่า เจ้าพ่อท้องถิ่นหรือ Cacique ที่ปรากฏในการเมืองฟิลิปปินส์นั้นมีรากฐานมาจากกลุ่ม “อิลูสตราโด” (Ilustrados) หรือปัญญาชนผู้มีการศึกษา ทั้งจากสเปนและเม็กซิโกในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ซึ่งเป็นลูกหลานของกลุ่มเจ้าพ่อท้องถิ่นที่กระจายอยู่ตามหัวเมืองต่าง ๆ ของหมู่เกาะฟิลิปปินส์ คนกลุ่มนี้มั่งคั่งขึ้นจากการเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ที่ดินในระบบเกษตรกรรมขนาดใหญ่หรือ “ฮาซิเอนดา” (Hacienda) และเข้าไปมีบทบาทนำในการเมืองระดับชาติของฟิลิปปินส์ในช่วงก่อตั้งสาธารณรัฐฟิลิปปินส์ที่ 1 (The First Philippines Republic) จนกระทั่งเป็นผู้นำในสงครามการต่อต้านการครองอำนาจของจักรวรรดิอเมริกา (Philippine-American War) ทว่าการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่สถาปนาขึ้นโดยระบอบอาณานิคมของสหรัฐอเมริกากลับปูทางให้ชนชั้นนำท้องถิ่นเหล่านี้ก้าวเข้าสู่อำนาจทางการเมืองระดับท้องถิ่นและระดับชาติ โดยการถ่ายโอนอำนาจทางการเมืองที่สหรัฐอเมริกาทยอยให้กับชาวฟิลิปปินส์นั้นได้ถูกจำกัดไว้ที่กลุ่มเจ้าพ่อท้องถิ่นไม่กี่ตระกูล จนก่อให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า “ราชวงศ์ทางการเมือง” (political dynasty) หรือคณาธิปไตยของตระกูลผู้ทรงอิทธิพลในระบอบประชาธิปไตยของฟิลิปปินส์ (Anderson, 1988)

อย่างไรก็ตาม แม้งานชิ้นนี้ของแอนเดอร์สันจะเป็นศูนย์กลางคำอธิบายเกี่ยวกับประชาธิปไตยแบบเจ้าพ่อท้องถิ่นฟิลิปปินส์ในยุคหลังมาร์คอสเป็นต้นมา (Karnow, 1989; McCoy, 1993; Rafael, 2022) กระนั้น คำอธิบายของแอนเดอร์สันก็ได้รับการวิพากษ์โดยกลุ่มนักประวัติศาสตร์และรัฐศาสตร์ฟิลิปปินส์ในเวลาต่อมา โดยเฉพาะบทความของนักประวัติศาสตร์ฟิลิปปินส์อย่างเรย์นัลโด อีเลโต (Reynaldo Ileto) เรื่อง “The

Centennial of ‘Cacique Democracy’: Constructing Politic in a Time of Pacification” ในค.ศ. 2014 อีเลโตได้ชี้ให้เห็นว่า รากฐานของคำอธิบายเกี่ยวกับ “ประชาธิปไตยแบบเจ้าพ่อท้องถิ่นฟิลิปปินส์” ของแอนเดอร์สันนั้นมาจาก “วาทกรรมเจ้าพ่อท้องถิ่น” หรือชุดความรู้เกี่ยวกับ “ชนชั้นนำทางการเมืองฟิลิปปินส์” ในสงครามฟิลิปปินส์-อเมริกันที่ปรากฏในเอกสารและงานวิชาการของนักอาณานิคมและนักวิชาการอเมริกันในยุคแรก (ดู Report of the Philippine Commission, 1901; 1902; Report of the General Superintendent of Education, 1903; LeRoy, 1905; Worcester, 1914; Chamberlin, 1913; Hayden, 1945) โดยงานกลุ่มดังกล่าวฉายให้เห็นว่า การเข้าร่วมต่อสู้ในการปฏิวัติ ตลอดจนสงครามฟิลิปปินส์-อเมริกันของชาวพื้นเมืองนั้นวางอยู่บนความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ของกลุ่มชนชั้นนำ หรือ “เจ้าพ่อท้องถิ่น” และ “ระบบเจ้าพ่อท้องถิ่น” ซึ่งเป็นระบอบการเมืองแบบเก่าของชาวฟิลิปปินส์ที่วางอยู่บนความสัมพันธ์เชิงบังคับระหว่างเจ้า-ไพร่อุปถัมภ์ โดยมีแนวโน้มของการใช้ความรุนแรงและอำนาจนอกกฎหมาย (Report of the Philippine Commission, 1901; Report of the General Superintendent of Education, 1903) อีกทั้ง ชาวอเมริกันยังเห็นว่า รัฐบาลท้องถิ่นหลายแห่งที่พวกเขาจัดตั้งขึ้นยังสนับสนุนต่อกบฏต่อต้านจักรวรรดิอเมริกาที่หลบซ่อนอยู่บริเวณท้องถิ่นอีกด้วย (LeRoy, 1905) ด้วยเหตุนี้ ระบบเจ้าพ่อท้องถิ่นจึงเป็นโครงสร้างทางสังคมที่เป็นอุปสรรคต่อการปกครองแบบประชาธิปไตยที่สหรัฐอเมริกา ต้องการสร้างขึ้นในหมู่เกาะฟิลิปปินส์ และถูกเปรียบให้เป็นเนื้อร้ายทำให้ชาวฟิลิปปินส์เหมือนผู้พลภาพในการปกครองตนเอง และกลายเป็นอาวุธที่จักรวรรดินิยมอเมริกาใช้กดปราบและสร้างความชอบธรรมให้การสถาปนาระบอบการปกครองแบบอาณานิคมขึ้นในหมู่เกาะฟิลิปปินส์ (Cano, 2005; 2013)

ทั้งนี้ อีเลโตได้แสดงให้เห็นว่าวาทกรรมเจ้าพ่อท้องถิ่นของนักอาณานิคมและนักวิชาการอเมริกันในยุคแรกดังกล่าวคือแม่แบบเชิงประจักษ์สำหรับนำมาใช้อธิบายพฤติกรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของชาวฟิลิปปินส์โดยแอนเดอร์สัน รวมถึงกลุ่มนักประวัติศาสตร์และรัฐศาสตร์อเมริกันในยุคหลังสงคราม (Lande, 1965; Karnow, 1989; Anderson, 1988; McCoy, 1993; May, 1997) โดยเฉพาะการชี้ให้เห็นว่า การที่ประชาธิปไตยไม่สามารถพัฒนาขึ้นในเมืองฟิลิปปินส์อย่างแท้จริงนั้นมีบ่อเกิดมาจากชาวฟิลิปปินส์ได้สอดประสานระบบเจ้าพ่อท้องถิ่น อันเป็นคุณค่าทางการเมืองแบบจารีตที่วางอยู่บนความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์เข้ากับระบอบประชาธิปไตยที่สหรัฐฯ ได้วางรากฐาน

ให้กับสังคมฟิลิปปินส์ ในแง่นี้ ระบบเจ้าพ่อท้องถิ่นจึงถูกสร้างให้เป็นบุคลิกลักษณะเฉพาะทางการเมืองของชาวฟิลิปปินส์ในหมู่นักวิชาการอเมริกันตั้งแต่อาณานิคมถึงหลังอาณานิคม จนก่อรูปโครงสร้างความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นและการเมืองของฟิลิปปินส์ที่อิลโตเรียกว่า “บุรพาคดีศึกษาของชาวอเมริกัน” (American orientalism) (Ileto, 2001; Rakkan, 2018)

กระนั้น เป้าหมายของการวิพากษ์คำอธิบายเกี่ยวกับเจ้าพ่อท้องถิ่นของแอนเดอร์สันในกลุ่มนักวิชาการฟิลิปปินส์นั้นยังอยู่ในประเด็นที่แอนเดอร์สันได้ลดทอนการต่อสู้เพื่อปลดแอกออกจากการเป็นอาณานิคมสเปนที่ดำเนินมาตั้งแต่ ค.ศ. 1896 ไปจนถึงสงครามฟิลิปปินส์-อเมริกัน ให้เป็นเพียงปฏิบัติการของกลุ่มเจ้าพ่อท้องถิ่นที่ต้องการเข้าไปมีตำแหน่งแห่งที่ทางการเมืองในช่วงหลังสงคราม ด้วยการไกล่เกลี่ยอำนาจและผลประโยชน์กับระบอบอาณานิคมอเมริกัน (Ileto, 2014) ในขณะที่นักประวัติศาสตร์ฟิลิปปินส์อีกกลุ่มหนึ่งกลับฉายให้เห็นภาพของขบวนการปฏิวัติในฐานะขบวนการชาวนาที่นำโดยกลุ่มชนชั้นนำผู้ตาสว่าง นักบวชอินดิโอผู้ตั้งตนเป็นปฏิปักษ์ หรืออดีตข้าราชการอาณานิคมผู้ทรยศ โดยคนกลุ่มนี้ก็สามารถนับอยู่ในกลุ่มชนชั้นนำชาวพื้นเมือง หรือเจ้าพ่อท้องถิ่นของช่วงเวลานี้ด้วยเช่นกัน (Ileto, 1979) อีกทั้ง แม้ชนชั้นนำชาวพื้นเมืองท้องถิ่นส่วนใหญ่จะดำรงตำแหน่งเป็นผู้นำระดับสูงในกองกำลังปฏิวัติ แต่พวกเขาบางกลุ่มก็ยังคงเคลื่อนไหวต่อต้านจักรวรรดิอเมริกาอย่างต่อเนื่อง โดยไม่สนใจว่าสงครามฟิลิปปินส์-อเมริกันได้ยุติลงอย่างเป็นทางการแล้วหรือไม่ (Simbulan, 1965; Ileto, 2014) ดังที่นักประวัติศาสตร์และรัฐศาสตร์ฟิลิปปินส์ผู้สนใจต่อการศึกษาประวัติศาสตร์การเมืองฟิลิปปินส์อย่างปาตริซีโอ อาบินาเลส (Patricio Abinales) กล่าวว่า แม้เขาเองไม่ปฏิเสธต่อการดำรงอยู่ของระบบเจ้าพ่อท้องถิ่น (bosses) ในสังคมฟิลิปปินส์ แต่การเมืองของชนชั้นนำฟิลิปปิน์ก็ไม่สามารถผสมผสานเป็นสิ่งที่เกี่ยวกับการแย่งชิงอำนาจของกลุ่มเจ้าพ่อท้องถิ่นช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 อันเป็นรากฐานของระบอบ “ประชาธิปไตยแบบเจ้าพ่อท้องถิ่นของฟิลิปปินส์” ในความหมายที่แอนเดอร์สันอภิปรายไว้ได้ทั้งหมด (Abinales, 2003: 176)

ในปัจจุบันคำว่าเจ้าพ่อท้องถิ่นและประชาธิปไตยแบบเจ้าพ่อท้องถิ่นถูกใช้เพิ่มขึ้นในงานเขียนทางการเมืองของฟิลิปปินส์ โดยคำว่า “เจ้าพ่อท้องถิ่น” ถูกให้ความหมายถึงตระกูลผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น (local strongman) ตลอดจนหมายถึงระบบการเลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตยที่วางอยู่บนลัทธิเชิดชูผู้มีอำนาจในการควบคุมทางการเมืองทั้งในท้องถิ่นและระดับชาติ ทว่าความหมายของคำดังกล่าวนี้ยังถูกแช่แข็งไว้ที่ชนชั้นนำท้องถิ่น

ไอเนล โฮเซ (1924-2022) ผู้เป็นลูกหลานชาวนาโอโลคาโน (Ilocano) ที่ถูกกดขี่บนเกาะลูซอน และประพันธ์งานเขียนชุดนี้ด้วยภาษาอังกฤษที่ปลูกฝังโดยเจ้าอาณานิคมอเมริกาในระหว่างการยึดครอง เพื่อเปิดโปงโครงสร้างการครอบงำของชนชั้นนำ ตลอดจนนำเสนอเสียงและการต่อสู้เพื่อปลดปล่อยจากการถูกครอบงำของชาวนาคนชั้นล่างครอบคลุมระยะเวลาหนึ่งศตวรรษของประวัติศาสตร์ฟิลิปปินส์ตั้งแต่ ค.ศ. 1872-1972 **มหากาพย์แห่งโรซาลอส** จึงเป็นนวนิยายฟิลิปปินส์แบบหลังอาณานิคมที่ไม่เพียงใช้ภาษาอังกฤษอันเป็นภาษาที่เจ้าอาณานิคมอเมริกันเผยแพร่ให้กับชาวฟิลิปปินส์ผ่านระบบการศึกษาแบบอาณานิคมในการบอกเล่าประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ของชาวนาผู้ถูกปกครองเท่านั้น ทว่าเรื่องเล่าของนวนิยายยังตอบโต้และต่อต้านอาณานิคมและมรดกของอาณานิคมที่ส่งอิทธิพลต่อสังคมฟิลิปปินส์ในยุคหลังอาณานิคม โดยเฉพาะความเหลื่อมล้ำทางชนชั้นและการกดขี่ขูดรีดระหว่างชนชั้นปกครองและผู้อยู่ใต้การปกครองอีกด้วย

การนำเสนอเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ฟิลิปปินส์ที่มีชาวนาคนชั้นล่างเป็นศูนย์กลางทำให้ **มหากาพย์แห่งโรซาลอส** ของโฮเซมีความสำคัญในฐานะส่วนหนึ่งของกระแสการเขียนประวัติศาสตร์จากเบื้องล่าง (history from below) และโครงการเขียนประวัติศาสตร์แบบหลังอาณานิคมที่เกิดขึ้นอย่างขนานใหญ่ในวงวิชาการทางประวัติศาสตร์ฟิลิปปินส์ในยุคหลังสงคราม เพื่อตั้งคำถามและตอบโต้ต่อการเขียนประวัติศาสตร์ฟิลิปปินส์ด้วยกรอบคิดชนชั้นนำนิยมแบบเจ้าอาณานิคมที่ครอบงำอยู่ในประวัติศาสตร์ของเจ้าอาณานิคมและประวัติศาสตร์ชาตินิยมฉบับทางการของรัฐ

ผู้เขียนใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์และวรรณคดีวิจารณ์ โดยมองวรรณกรรมผ่านกรอบคิดวรรณกรรมในฐานะประวัติศาสตร์ เช่นเดียวกับที่นักประวัติศาสตร์อเมริกันอย่างเฮย์เด็น ไวท์ (Hayden White) มองความรู้ทางประวัติศาสตร์ในฐานะเรื่องเล่าที่ถูกปรุงแต่งและจินตนาการขึ้นในลักษณะเดียวกับงานกวีนิพนธ์ เนื่องจากต่างก็มีเป้าหมายในการนำเสนอความจริงในอดีตผ่านชุดอุดมการณ์และรูปแบบของภาษาที่ต่างกันของผู้แต่ง (White, 1978: p. 85) ดังนั้น นวนิยายของโฮเซจึงเป็นวรรณกรรมที่สามารถถ่ายทอดเรื่องราวในอดีตได้เช่นเดียวกับงานประวัติศาสตร์ ดังที่โฮเซกล่าวว่า “วรรณกรรมมอบความทรงจำให้กับพวกเรา มันดูแลสำนึกเกี่ยวกับอดีตของพวกเรา และช่วยพัฒนาสำนึกของความเป็นชาติในหมู่พวกเรา” (FSJC. FSJ0100)

บทความขบขันการวิเคราะห์ข้อมูลจากตัวบทนวนิยายชุด **มหากาพย์แห่งโรซาลอส** ในฐานะหลักฐานที่เป็นตัวแทนของความทรงจำทางประวัติศาสตร์ชุดหนึ่งของ

ชวานาอีโลคาโน ด้วยกรอบคิด “การศึกษาผู้ตกอยู่ในสถานะรอง” หรือ “Subaltern Studies” ซึ่งไม่เพียงมีเป้าหมายในการทลายวิถีคิดชนชั้นนำนิยมแบบเจ้าอาณานิคม และหาทางให้คนชั้นล่างมีที่ทางในพื้นที่ทางประวัติศาสตร์เท่านั้น ทว่ายังขยับเขยื้อนไปสู่การต่อต้านอำนาจการครอบงำทางความคิดแบบประจักษ์นิยมของตะวันตกอีกด้วย (Guha, 1988; Chibber, 2013) บทความชิ้นนี้จึงเป็นการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจและขยายมุมมองเกี่ยวกับระบบเจ้าพ่อท้องถิ่นฟิลิปปินส์ในฐานะการครอบงำแบบอาณานิคมที่ดำรงอยู่ในสังคมหลังอาณานิคมของฟิลิปปินส์ในแง่มุมมองที่ลุ่มลึกลงไปกว่าวาทกรรมเจ้าพ่อท้องถิ่นฟิลิปปินส์จากมุมมองแบบอาณานิคมอเมริกัน และยังไม่เคยมีการศึกษามาก่อนในคำอธิบายทางวิชาการอื่น ๆ ก่อนหน้านี้ ทั้งในโลกรวิชาการภาษาอังกฤษ หรือภาษาไทย

หน้บุญคุณและบาปทางใจ: โครงสร้างสังคมแบบอุปถัมภ์ของศาสนาจักรสเปนในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ในนวนิยายเรื่อง Po-on

สาธารณรัฐฟิลิปปินส์เป็นหนึ่งในรัฐชาติสมัยใหม่ที่เป็นผลผลิตของจักรวรรดิ เพราะการมีประวัติศาสตร์ของการตกเป็นดินแดนอาณานิคมของสเปนมาเป็นเวลายาวนานกว่าสามศตวรรษ จนนำมาสู่การเกิดขึ้นของขบวนการชาตินิยมในช่วงครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 19 โดยเริ่มต้นจากการเคลื่อนไหวปฏิรูปสังคมอาณานิคมในสื่อสิ่งพิมพ์ภาษาสเปนของกลุ่มปัญญาชนหัวก้าวหน้า (Propaganda movement) (Majul, 1963; Schumacher, 1997a) ตามมาด้วยการต่อสู้เพื่อการปฏิวัติออกจากอาณานิคมสเปนใน ค.ศ. 1896 ของคนชั้นล่างในสมาคมคาตีปูนัน (Katipunan Revolution) (Agoncillo, 1956; Iletto, 1979; Alvarez, 1998) แม้การต่อสู้ดังกล่าวต้องล้มเหลวจากการแย่งชิงอำนาจในหมู่ผู้นำ แต่การปราชัยของสเปนต่อกองกำลังอเมริกันที่รุกคืบเข้ามาใน ค.ศ. 1898 ก็ทำให้กลุ่มผู้นำการปฏิวัติกลับเข้ามาช่วงชิงประกาศเอกราชและก่อตั้งสาธารณรัฐฟิลิปปินส์ที่หนึ่งขึ้นปกครองหมู่เกาะฟิลิปปินส์ ก่อนที่จะล่มสลายลงจากสงครามการยึดครองของกองกำลังอเมริกันในช่วง ค.ศ. 1899-1902 (Agoncillo; 1960; Majul, 1960; Abinales & Quimpo, 2008)

การสถาปนาระบบการปกครองโดยการอุปถัมภ์ (benevolent assimilation) ของจักรวรรดิอเมริกาเพื่อเตรียมความพร้อมในการปกครองตนเองของชาวฟิลิปปินหลังจากนั้น ดำรงอยู่กว่าสามทศวรรษ ก่อนจะหยุดชะงักจากการยึดครองของจักรวรรดิญี่ปุ่นในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 (Miller, 1982; Paredes, 1989; Golay, 1998; MaCoy & Scarano, 2009) ทั้งนี้ สหรัฐอเมริกา ก็ได้เข้ามาปลดปล่อยหมู่เกาะฟิลิปปินส์หลังสิ้นสุด

สงครามและแรงสละอำนาจอียิปต์โดยเหนือดินแดนอาณานิคมของตนอย่างรวดเร็วใน ค.ศ. 1946 ช่วงเวลาดังกล่าวนี้จึงถือเป็นจุดสิ้นสุดของระบอบการปกครองแบบจักรวรรดิอย่างเป็นทางการในหมู่เกาะฟิลิปปินส์ โดยการสถาปนารัฐชาติฟิลิปปินส์ที่มีอำนาจอียิปต์เป็นของตนเอง หลังจากนั้นได้พัฒนาประวัติศาสตร์การเมืองฟิลิปปินส์เข้าสู่ยุคสาธารณรัฐที่อำนาจปกครองอยู่ที่พลเมืองชาวฟิลิปปินส์

ประสบการณ์ของการเป็นอาณานิคมของสเปนและสหรัฐอเมริกา ได้ส่งผลให้ฟิลิปปินส์เป็นหนึ่งในรัฐหลังอาณานิคมที่เกิดขึ้นในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่แม้ระบอบอาณานิคมสิ้นสุดลงไปแล้ว แต่มรดกแบบอาณานิคมยังฝังอยู่ในสังคมและสำนึกของผู้คนในยุคหลังอาณานิคมอย่างต่อเนื่อง กว่าสามศตวรรษที่หมู่เกาะแห่งนี้จมอยู่ภายใต้การปกครองของศาสนาจักรอันกดขี่ของสเปน กระทั่งนักประวัติศาสตร์ชาตินิยมฟิลิปปินีนิยมเป็นช่วงเวลาของการเข้าสู่ยุคมืดทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวพื้นเมืองในหมู่เกาะฟิลิปปินส์ (Salazar, 1991; Reyes, 2002) แต่ศาสนาคริสต์แบบคาทอลิกและวัฒนธรรมอันมีรากมาจากระบอบอาณานิคมสเปนกลับส่งอิทธิพลต่อสังคมของชาวฟิลิปปิน และปรับตัวเข้ากับบริบทความเป็นท้องถิ่นอย่างลึกซึ้ง จนทำให้ฟิลิปปินส์กลายเป็นชาติที่มีคริสต์ศาสนิกชนขนาดใหญ่ที่สุดในทวีปเอเชีย และศาสนาคาทอลิกแบบท้องถิ่นฟิลิปปินส์ก็กลายเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวฟิลิปปินอันแปลกต่างไปจากพื้นที่อื่น ๆ ของโลก (De la Costa, 1961; Bautista, 2010) เช่นเดียวกับโครงสร้างการเมืองแบบอุปถัมภ์อันมีรากมาจากกระบวนการเปลี่ยนนริตของคณะสงฆ์สเปนที่ส่งอิทธิพลและปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของชาวฟิลิปปินที่วิวัฒน์ต่อไปข้างหน้าอย่างต่อเนื่อง แม้แต่ในบริบทของการพัฒนาไปสู่ความเป็นประชาธิปไตยทางการเมืองปัจจุบัน โดยปรากฏการณ์นี้ได้ปรากฏในนวนิยายชุด **มหากาพย์แห่งโรซาลีส** ของฟรานซิสโก ซีโอนิล โซเซ ดังเรื่องเล่าต่อไปนี้

ในวันที่ 3 เมษายน ค.ศ. 1880 ณ หมู่บ้านบันตัย (Bantay) ในพื้นที่อีโลกอส ซูร์ (Ilokos Sur) ของลาส อิสลาส ฟิลิปปินาส (Las Islas Filipinas) บาทหลวงปาเดร โซเซ (Padre Jose) ตัวละครพระประจำตำบล ตัวแทนมิชชันนารีนิกายออกัสติน ผู้รับพระราชโองการในพระปรมาภิไธยของกษัตริย์และศาสนาจักรแห่งสเปนให้เข้ามาปฏิบัติศาสนกิจในหมู่เกาะฟิลิปปินส์ได้ประทับตราจดหมายราชการจากบันตัยส่งตรงถึงอาร์ชบิชอปประจำกรุงมะนิลา โดยให้รายละเอียดเกี่ยวกับกิจการทางศาสนา ตลอดจนความเคลื่อนไหวในเขตการปกครองสังฆมณฑล (Parish) ในคาบูเกา (Cabugao) เมือง

ชายฝั่งทะเลด้านตะวันตกทางตอนเหนือของเกาะลูซอน (Luzon Island) ซึ่งเป็นเมืองที่พระชาวผู้นี้ถูกส่งตัวมาประจำการเป็นเวลายาวนานกว่าสี่ทศวรรษ

ในจดหมายราชการฉบับนี้ซึ่งปรากฏอยู่ในนวนิยายเรื่อง *Po-on* ได้ฉายให้เห็นบริบทสภาพแวดล้อมในกิจการทางศาสนาของระบอบอาณานิคมสเปนในหมู่เกาะฟิลิปปินส์ช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 โดยเฉพาะภาวะขาดแคลนพระสเปนในการเผยแผ่ศาสนาแก่ชาวพื้นเมือง (De la Costa, 2017; Chirino, 2009) โดยส่วนหนึ่งนั้นมีเหตุมาจากจำนวนประชากรพื้นเมืองที่ “เข้ารีตและแต่งงานเพิ่มมากขึ้น ในขณะที่การตายลดลงเป็นอย่างมาก” (Jose, 2010: 2) ในขณะที่อีกด้านหนึ่งของจดหมายสะท้อนบริบทความตึงเครียดทางสังคมจากกระแสเรียกร้องสิทธิความเท่าเทียมกันระหว่างชาวสเปนและชาวพื้นเมืองอินดีโอ (indio) ที่สืบเนื่องมาจากเหตุการณ์ประหารชีวิตนักบวชชาวพื้นเมืองเมสติโซ (Mestizo) สามท่านของเมืองคาบิตเต (Cavite) ในค.ศ. 1872 (เมสติโซเป็นคำเรียกกลุ่มประชากรในหมู่เกาะฟิลิปปินส์ที่เป็นลูกครึ่งเลือดผสมระหว่างสเปน จีน กับชาวพื้นเมือง) ซึ่งเป็นกลุ่มพระพื้นเมืองผู้เรียกร้องให้ศาสนจักรสเปนมอบสิทธิความเท่าเทียมกันระหว่างชาวสเปนและชาวพื้นเมืองในกิจการทางศาสนา (Schumacher, 1997b; 1999; 2011) ดังนั้น เพื่อลดปัญหาการขาดแคลนพระสเปน และกระแสการต่อต้านพระในหมู่ชาวพื้นเมืองในระบอบอาณานิคม ปาเตร โยเซจึงต้องส่งจดหมายขอความอนุเคราะห์จากอาร์ชบิชอปแห่งกรุงมะนิลาให้ชาวพื้นเมืองอินดีโอและเมสติโซสามารถเข้ามาดำรงตำแหน่งเป็นพระ อันเคยสงวนไว้สำหรับชาวสเปนเท่านั้น

นอกจากนั้นแล้ว บาทหลวงปาเตร โยเซยังรายงานถึงบริบททางเศรษฐกิจที่กำลังขับเคลื่อนในเมืองคาบูกา ซึ่งเป็นฐานการผลิตและส่งออกสินค้าเกษตรและปศุสัตว์ เช่น คราม ฝ้าย ฝ้ายฝ้าย ยาสูบ และนำไปสู่ตลาดการค้าอื่นๆ ของโลก ในช่วงเวลาดังกล่าวนั้น เศรษฐกิจของคาบูกาอยู่บนการผูกขาดการค้ายาสูบของรัฐบาลและปริญชิปาเลีย (principalia) ซึ่งเป็นกลุ่มชนชั้นนำชาวพื้นเมืองท้องถิ่นที่ทำหน้าที่ในการเก็บส่วยและค่าเช่าที่ดินจากชาวพื้นเมืองให้กับราชสำนักและคณะสงฆ์สเปน จนสามารถสร้างความมั่งคั่งร่ำรวยจากการเก็บกินส่วนเกินจากชาวพื้นเมือง ในเวลาต่อมา ชนชั้นนำท้องถิ่นเหล่านี้ได้พัฒนาขึ้นเป็นเจ้าของที่ดินรายใหม่ที่เกิดขึ้นจากนโยบายการส่งออกสินค้าเกษตรในระบบเกษตรกรรมขนาดใหญ่ หรือ “ฮาซิเอนดา” ในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18-19 โดยได้เช่าที่ดินขนาดใหญ่จากคณะสงฆ์ และตัดแบ่งให้ชาวนาพื้นเมืองเช่าทำกิน อีกทั้งยังมีอำนาจในการจัดการกับผลผลิตที่ได้รับจากที่ดินผืนดังกล่าวภายใต้ระบบการแบ่งปันผลผลิต (share-

cropping system) ได้อย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วยอีกด้วย (De los Reyes, 1890; De Jesus, 1998; Abinales & Amoroso, 2005: 53-101)

อย่างไรก็ตาม การผูกขาดการค้ายาสูบ ตลอดจนการเรียกเก็บค่าเช่าที่ดิน ราคาแพงจากชาวพื้นเมืองในระบบฮาซิเอนดาของคณะสงฆ์ก็นำปัญหามาสู่ศาสนจักร และระบอบอาณานิคมสเปนอยู่กลายเป็นหนึ่ง เนื่องจากระบบฮาซิเอนดาเป็นระบบการเพาะปลูก ภายใต้โครงสร้างของระบบศักดินาแบบจารีตของสเปน ซึ่งวางอยู่บนความสัมพันธ์แบบ เจ้า-ไพร่อุปถัมภ์ที่ริเริ่มขึ้นโดยกลุ่มคณะสงฆ์ผู้เดินทางมาเผยแผ่ศาสนาในคริสต์ศตวรรษที่ 16 และได้พัฒนาระบบการเพาะปลูกขนาดใหญ่เพื่อตอบสนองต่อนโยบายส่งออกพืชผลทางการเกษตรไปสู่ตลาดโลกของข้าหลวงใหญ่โฮเซ เดอ บาสโก อี บาร์กัส (Governor-General Jose de Basco y Vargas) จนทำให้ระบบฮาซิเอนดากลายเป็นท่อน้ำเลี้ยงที่สำคัญของระบอบอาณานิคมสเปนในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18-19 แทนที่การค้าโดยเรือแกลเลียน (galleon trade) ดังนั้น ผู้ถือครองที่ดินขนาดใหญ่ในช่วงเวลาดังกล่าว จึงเป็นคณะสงฆ์สเปนซึ่งสั่งสมที่ดินจากอำนาจทางศาสนา ร่องลงมาคือชนชั้นนำพื้นเมือง ท้องถิ่นและเมสตีโซลูกผสมที่ผันตัวมาเป็นเจ้าที่ดินรายใหม่ ในขณะที่ชาวนาพื้นเมืองนั้น ดำรงอยู่ในฐานะชาวนาผู้เช่า โดยต้องจ่ายค่าเช่าเป็นเงิน หรือผลผลิตอื่นๆ ตลอดจนเป็นแรงงานในระบบฮาซิเอนดาเท่านั้น (Roth, 1977; Curpuz, 1997)

อย่างไรก็ตาม การผูกขาดการค้าและการใกล้เคียงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ระหว่างชนชั้นนำท้องถิ่นและคณะสงฆ์สเปนในระบบฮาซิเอนดาก็ได้บ่มเพาะสำนักถึงความแตกต่างทางชนชั้นและการถูกกดขี่ขูดรีดในหมู่ชาวนาพื้นเมืองให้แหลมคมขึ้นจนนำมาสู่การลุกฮือขึ้นต่อต้านในหลายพื้นที่ของระบอบอาณานิคม (Sturtevant, 1976: 81-82; Palanco, 2010; Schumancher, 2011) ดังที่เรเน เอสคาลันเต (Rene Escalante) ชี้ให้เห็นว่าการเกิดขึ้นของกบฏคาลัมบา (Calamba) ของชาวนาเช่าที่ดินในค.ศ. 1891 นั้น เป็นผลมาจากการคัดค้านการเก็บค่าเช่าที่สูงเกินไปของพระ (Escalante, 2002: 2) ในลักษณะเดียวกันกับที่ตัวละครบาทหลวงปาเตร โฮเซใน *Po-on* ได้เปิดเผยว่า ระบบการผูกขาดการค้ายาสูบในเมืองคาบูเกา “ได้เปลี่ยนแปลงมโนษย์ผู้ซื่อสัตย์คนหนึ่งให้กลายเป็นโจรผู้ร้าย พวกเรามีระบบผูกขาดการค้าเหล่านี้มาหลายทศวรรษ และข้าฯ ยินดีอย่างยิ่ง หากระบบอันขูดรีดนี้จะจบลงในเร็ววัน” (Jose, 2010: 3)

บทบาททางการเมืองและเศรษฐกิจของกลุ่มคณะสงฆ์สเปนในนวนิยายได้สะท้อนให้เห็นว่า ศาสนาคริสต์ได้เป็นเครื่องมือทางการเมืองในการขยายอำนาจของระบอบ

อาณานิคมสเปน การรวบอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางของศาสนจักรสเปนดังกล่าวได้ถูกนำเสนอขึ้นใน **Po-on** ผ่านกิจการทางศาสนาของมิชชันนารีในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 โดยประชากรชาวพื้นเมืองที่เขารีด เว้นก็แต่กลุ่มชนชั้นนำท้องถิ่นนั้นนอกจากจะมีค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงชีพแล้ว พวกเขายังมีหน้าที่ต้องจ่ายส่วย ทั้งในรูปแบบของเงินและแรงงาน ตลอดจนจ่ายค่าประกอบพิธีกรรมทางศาสนาให้กับคณะสงฆ์อีกด้วย ภาระค่าใช้จ่ายในระบบเศรษฐกิจของระบอบอาณานิคมที่เพิ่มพูนขึ้นทำให้ชาวพื้นเมืองจำต้องกั๊กยืมจากคณะสงฆ์ โดยที่ไม่อาจจ่ายคืนได้ตามเวลาที่กำหนด ดังนั้น พวกเขาจึงชำระหนี้ด้วยการมอบที่ดินที่เคยบุกเบิกไปเป็นกรรมสิทธิ์ของคณะสงฆ์ และกลายเป็นชาวนาติดที่ดินในระบบฮาซิเอนดาของคณะสงฆ์โดยสมบูรณ์ โดยพระและผู้ปกครองอาณานิคมก็มีหน้าที่ให้การคุ้มครองและอุปถัมภ์ชาวพื้นเมืองในสังฆมณฑลของตนในด้านต่าง ๆ แม้ว่าพวกเขา มักจะปฏิบัติต่อชาวพื้นเมืองราวกับทาสก็ตาม (Constantino, 2011: 44)

ทั้งนี้ **Po-on** ได้นำเสนอให้เห็นว่า นอกจากชาวพื้นเมืองต้องจ่ายเงินและเป็นแรงงานให้กับพระและผู้ปกครองอาณานิคมแล้ว พวกเขายังมีจารีตประเพณีในการส่งของขวัญไปยังโบสถ์ประจำเมืองคาบูเกาเพื่อแสดงการสำนึกในบุญคุณหรือ “utang na loob” (Utang na loob) ของพวกตนที่มีต่อพระอีกด้วย (Kaut, 1969; Iletto, 1979; Rafael, 1988) ด้วยเหตุนี้ จึงมีการส่งของขวัญของชาวพื้นเมืองกลุ่มต่าง ๆ ทั้งที่อยู่ใกล้และไกลจากศูนย์กลางของเมืองมาถวายแก่พระในวาระโอกาสสำคัญต่าง ๆ ดังกรณีการส่งของขวัญในวันครบรอบวันคล้ายวันเกิดของบาทหลวงปาเตร โฮเซ ความว่า

“มีการนำอาหารและผลไม้จากภูเขาทางไกลพอๆ กับมะนิลาถวายเป็นบรรณาการ ณ ห้องโถงของโบสถ์ ผู้คนทะลักเข้ามาয়งประตูเป็นแถวยาว โดยเริ่มที่ปรินซิปาเลีย หัวหน้าหมู่บ้านและตามมาด้วยประชาชน ผูกขมรวมตัวกันอยู่ที่นี่เพื่อจุมพิตบนหลังมือของพระชราเพื่อแสดงความเคารพและสำนึกในหนี้บุญคุณ” (Jose, 2010: 11)

นอกจากการส่งของขวัญจะเป็นการแสดงออกถึงการเป็นหนี้บุญคุณแล้ว ชาวพื้นเมืองยังมุ่งหวังว่า การส่งของขวัญจะเป็นการส่งเครื่องบูชาต่อการไถ่บาปแก่พระอันเป็นตัวแทนของพระเจ้า โดยความเชื่อเรื่องการเป็นหนี้บุญคุณและบาปทางใจถือเป็นโครงสร้างทางศีลธรรมที่ศาสนจักรสเปนใช้กล่อมเกลางชาวพื้นเมืองเข้าสู่ศูนย์กลางอำนาจของศาสนจักรและระบอบอาณานิคม ดังนั้น ความต้องการไถ่บาปของชาวพื้นเมืองจึงทำให้การส่งของขวัญแก่พระกลายเป็นจารีตประเพณีทางศาสนาและการเมืองในระบอบอาณานิคม

นิคม ดังที่สะท้อนอยู่ในบทสนทนาของตัวละครมายัง (Mayang) และบา-อัก (Ba-ac) ซึ่งเป็นครอบครัวชาวนาพื้นเมืองในระบบฮาซีเอ็นดาของคณะสงฆ์ว่า

มายัง: ข้าต้องการกิน พ้อ! กินและยอมรับความดีของพระเจ้า

บา-อัก: ไม่ใช่ความดีของพระเจ้า แต่เป็นความดีของเรา พวกเรา

มิใช่หรือที่ เป็นผู้ส่งไปในเมืองในวันนี้ ไก่ก็ตัวกันล่ะที่เจ้าส่งไปให้

พระใหม่ เพื่อให้พวกเขาได้บาปให้พวกเรา (Jose, 2010: 9)

นอกจากการสร้างศีลธรรมเรื่องการเป็นหนี้บุญคุณและบาปทางใจมากำกับชาวพื้นเมืองแล้ว พระสเปนยังได้สร้างความกลัวขึ้นในหมู่ชาวพื้นเมือง ผ่านวิธีการลงโทษอย่างรุนแรงต่อผู้ที่ละเมิดต่อกฎเกณฑ์ของพระ เพื่อป้องกันมิให้มีผู้ใดกระทำการอันเป็นกบฏต่อรัฐอาณานิคม และเป็นการรักษาโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมและเศรษฐกิจแบบอุปถัมภ์ตามระบบศักดินาแบบสเปนที่มีพวกเขาอยู่บนยอดสุดของสังคมอาณานิคมเอาไว้ อำนาจศีลธรรมเรื่องบาปและความกลัวต่อการลงทัณฑ์ได้แทรกซึมอยู่ในจิตวิญญาณของชาวพื้นเมืองอย่างลึกซึ้ง ดังที่มายังหวาดวิตกต่อการวิจารณ์พระของบา-อัก เพราะ “เพื่อนบ้านอาจผ่านมาได้ยินเข้า เธอมีกหวาดกลัวช่วงเวลาแบบนี้ ราวกับว่าตรงได้ชายคาบ้าน...จะมีผีสาวแอบได้ยิน” (Jose, 2010: 8) ดังนั้น ชาวพื้นเมืองผู้หวาดกลัวต่อการถูกลงทัณฑ์จึงต้องสยบยอมอยู่ภายใต้ศีลธรรม กฎเกณฑ์ และความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ของพระ โดยลวงละเมอได้ ดังที่ตัวละครลูกหลานชาวพื้นเมืองอย่างอิสตัก (Istak) กล่าวว่า “ไม่มีสิ่งใดที่พวกเราทำได้ เว้นเสียต้องทำความเข้าใจว่าพวกเราต้องมีชีวิตอยู่ และรับรู้่ว่าพวกเราต้องตายเมื่อเวลามาถึง” (Jose, 2010: 13)

กล่าวให้ถึงที่สุดแล้ว นวนิยายเรื่อง **Po-on** ฉายให้เห็นว่า ในระบอบอาณานิคมที่มีศูนย์กลางอยู่ที่ศาสนจักรนั้น พระถือเป็นคนชั้นปกครองผู้อุปถัมภ์ที่ถือครองอำนาจในการบัญญัติศีลธรรมและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ขึ้นบังคับใช้เพื่อส่งเสริมการใช้อำนาจโดยมิชอบให้กับตนและข้าราชการอาณานิคม ดังที่วีเซนเต ราฟาเอล (Vicente Rafael) เผยให้เห็นว่า ศาสนาจักรที่มีศูนย์กลางอยู่ที่พระเจ้านั้นเป็น “องค์อธิปัตย์ที่มีอำนาจศักดิ์สิทธิ์เหนือการควบคุม” (supernatural sovereignty) โดยความคิดเรื่ององค์อธิปัตย์ที่มีรากฐานจากคริสต์ศาสนานี้ได้ส่งอิทธิพลต่อโครงสร้างอำนาจการครอบงำทางสังคมฟิลิปปินส์ในยุคหลังอาณานิคมอีกด้วย (Rafael, 2009)

ระบบเจ้าพ่ออุปถัมภ์: ระบบฮาซิเอนตาและอำนาจนำแบบอาณานิคมในสังคมหลังอาณานิคมของฟิลิปปินส์

อำนาจองค์อธิปัตย์ในยุคหลังอาณานิคมที่มีรากฐานจากศาสนจักรในช่วงสมัยอาณานิคมสเปนได้ปรากฏในโครงสร้างการเมืองและเศรษฐกิจของฟิลิปปินส์ในยุคหลังอาณานิคม โดยเฉพาะความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ระหว่าง “เจ้าที่ดิน” และ “ชาวนา” ของระบบฮาซิเอนตาในช่วงทศวรรษ 1940-1950 ของฟิลิปปินส์ ระบบฮาซิเอนตาในยุคหลังอาณานิคมเป็นมรดกที่เกิดขึ้นจากนโยบายการเปิดมะนิลาเป็นเมืองท่าการค้านานาชาติและการขยายตัวของระบบเกษตรกรรมขนาดใหญ่เพื่อการส่งออกของระบอบอาณานิคมสเปนในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ชนชั้นนำทางเศรษฐกิจในระบอบอาณานิคม ทั้งชาวสเปน ชนชั้นนำชาวพื้นเมืองท้องถิ่น และกลุ่มเมสติโซผันตนเองเป็นนายทุนเจ้าที่ดิน โดยแม้ว่าระบอบอาณานิคมอเมริกันได้เข้ามาจัดสรรที่ดินใหม่ในเวลาต่อมา โดยการโอนกรรมสิทธิ์ที่ดินจากคณะสงฆ์สู่สาธารณชนมากขึ้น แต่ส่วนใหญ่ก็ยังคงตกอยู่ในมือของชนชั้นนำทางการเมืองและเศรษฐกิจที่มีทุนมากพอในการเข้าซื้อที่ดินมาเป็นของตน (Abinales and Amoroso, 2005: 122)

ชนชั้นนำเจ้าที่ดินในระบบฮาซิเอนตานั้นได้ถูกนำเสนอขึ้นผ่านตระกูลอัสปอร์รี่ (Asperri) ใน *My Brother, My Executioner* ซึ่งเป็นตระกูลเจ้าที่ดินชาวสเปนรายใหญ่ที่สุดในเมืองโรซาลอส (Rosales) จังหวัดปังกาซินัน (Pangasinan) ของฟิลิปปินส์ ระบบฮาซิเอนตาของตระกูลอัสปอร์รี่ดำรงมาตั้งแต่ในสมัยอาณานิคมสเปนจนกระทั่งทศวรรษ 1950 ต้นตระกูลของพวกเขาเข้ามาอ้างสิทธิ์ในที่ดินของเมืองโรซาลอส ซึ่งมีชนพื้นเมืองอีโลคาโนตั้งรกรากอยู่เต็มนับร้อยครัวเรือนในนามของกษัตริย์สเปน และปล่อยให้ดินดังกล่าวให้ชาวนาเช่าอาศัยและทำมาหากิน

ตระกูลอัสปอร์รี่มีมั่งคั่งขึ้นจากระบบการเพาะปลูกข้าวเพื่อการค้ามาตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 โดยในช่วงเวลานั้น พื้นที่ปังกาซินัน ตลอดจนภาคกลางและภาคใต้ของเกาะลูซอนเป็นศูนย์กลางการเพาะปลูกและการค้าข้าวที่สำคัญของกลุ่มนายทุนสเปนเมสติโซ และชาวพื้นเมือง ซึ่งเข้าไปเช่าที่ดินของคณะสงฆ์เพื่อเปลี่ยนไปเป็นพื้นที่การเพาะปลูกข้าวป้อนให้กับความต้องการของพื้นที่ต่าง ๆ ทั้งในและภายนอกฟิลิปปินส์ โดยจ้างชาวนาพื้นเมืองเป็นแรงงานบนฐานการแบ่งปันผลผลิต (De la Costa, 2017, p. 319)

ระบบฮาซิเอนตาของตระกูลอัสปอร์รี่วางอยู่บนโครงสร้างความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างเจ้าที่ดินและชาวนา หรือ “เป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของ

ขุนนาง (nobility) และเป็นการตอบแทนของทาสติดที่ดิน (surf)” (Jose, 1999: 223) โดยนอกจากชาวนาจะต้องจ่ายค่าเช่าเป็นเงิน ผลผลิต และเป็นแรงงานให้กับชนชั้นเจ้าที่ดิน เช่นเดียวกับที่เคยเกิดขึ้นในระบบฮาซิเอนดาของคณะสงฆ์ในช่วงสมัยอาณานิคมสเปนแล้วความสัมพันธ์ระหว่างพวกเขานั้นยังอยู่บนฐาน “การแลกเปลี่ยนต่างตอบแทน” ซึ่งชาวนาจะได้การคุ้มครองจากเจ้าที่ดิน トラบโดที่พวกเขาจงรักภักดี ดังที่ตัวละครเจ้าที่ดินอย่างดอน ปีเซนเต อัสเพอร์รี กล่าวไว้

“หลังจากปูของพ่อบุกเบิกที่ดินแห่งนี้...พวกเรามีหน้าที่ที่จะต้องรักษามันไว้ และช่วยเหลือคนที่ช่วยเรารักษามัน พวกเราไม่สมควรได้รับเกียรติหรือ พวกเราให้ทุกอย่างที่พวกเขาต้องการ ช่วยแก้ปัญหาให้กับพวกเขา ไม่ว่ามันจะเป็นเรื่องส่วนตัวเพียงใดก็ตาม?...พ่อมองพวกเขา มากกว่าการเป็นพ่อคนหนึ่งด้วยซ้ำ...พ่อสร้างคูน้ำชลประทานเพื่อพวกเขา ส่งพวกเขาเข้าศูนย์อนุบาลเด็กเล็ก ให้ข้าวและให้เงินแก่พระ...พ่อเป็นตั้งพ่ออุปถัมภ์ของลูกหลานของพวกเขา พวกเขาทั้งหมดคือลูกของพ่อ” (Jose, 1999: 223)

ชนชั้นนำเจ้าที่ดินเปรียบความสัมพันธ์ระหว่างพวกเขาและชาวนาในระบบฮาซิเอนดาเสมือน “พ่อปกครองลูก” พวกเขามองตนในฐานะ “พ่ออุปถัมภ์” โดยมีหน้าที่ในการให้สวัสดิการด้านต่าง ๆ และคุ้มครองชาวนาเช่าที่ดิน ซึ่งมีสถานะเป็น “ลูก” ของพวกเขาในทุกมิติของชีวิต ซ้ำยังมีหน้าที่ให้การอุปถัมภ์ชุมชนท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ โดยแลกเปลี่ยนกับความจงรักภักดีจากผู้อยู่ใต้การอุปถัมภ์ของตนเช่นกัน (Sturtevant, 1976) ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้พวกเขาสามารถส่งสมกำลังพลจนสามารถมีกองกำลังส่วนบุคคล (civilian guard) ซึ่งมีฐานจากผู้อยู่ใต้การอุปถัมภ์ของตน กองกำลังนี้ถูกจัดตั้งขึ้นเพื่อปราบปรามชาวนาในระบบฮาซิเอนดาที่คิดกระด้างกระเดื่อง ตลอดจนกบฏฮุก (Huk Rebellion) ซึ่งเป็นกบฏชาวนาที่เคลื่อนไหวต่อต้านเจ้าที่ดินในตอนกลางและตอนใต้ของเกาะลูซอนในช่วงเวลาดังกล่าว (Lava, 2002) ดังที่นวนิยายได้นำเสนอให้เห็นว่า

“กองกำลังติดอาวุธส่วนบุคคล...เหล่านี้ไม่เคยมีอยู่เพื่อปกป้องคนจน เพราะเป็นสถาบันที่ถูกสงวนไว้เพื่ออภิสิทธิ์ชนมาโดยตลอด” (Jose, 1999: 194)

นอกจากนั้น กองกำลังส่วนบุคคลยังถูกนำไปใช้ในการแสดงอำนาจการเมือง ต่อผู้ต่อรอง และสร้างผลประโยชน์ทางการเมืองทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติให้กับเจ้าที่ดินอีกด้วย (McCoy, 2017) ดังที่แมคคอยเคยกล่าวว่า เจ้าพ่อท้องถิ่นผู้มีอิทธิพลมีความสามารถในการไกล่เกลี่ยความขัดแย้งเชิงโครงสร้าง โดยเฉพาะการเปลี่ยนนโยบายทางการเมืองของฟิลิปปินส์ให้เป็นไปตามที่ต้องการ นับตั้งแต่สถาปนาระบบประชาธิปไตยในอาณานิคมของสหรัฐอเมริกา รัฐบาลฟิลิปปินส์ได้เผชิญกับความตึงเครียดซ้ำซากระหว่างรัฐบาลกลางและชนชั้นเจ้าพ่อท้องถิ่นที่ควบคุมจังหวัดรอบนอกผ่านอำนาจทางเศรษฐกิจตำแหน่งทางการเมืองท้องถิ่น และการใช้ความรุนแรงด้วยอำนาจนอกกฎหมาย (McCoy, 2017)

เจ้าที่ดินยังใช้อำนาจทางเศรษฐกิจของตนเข้าไปสนับสนุนนักการเมืองและข้าราชการท้องถิ่น เพื่อสร้างเครือข่ายอำนาจและผลประโยชน์ทางการเมืองและเศรษฐกิจในท้องถิ่นของตนบนความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์และการแลกเปลี่ยนต่างตอบแทนระหว่างกัน ดังที่สะท้อนอยู่ในเรื่อง Tree ผ่านตัวละครดอน เอสปิริดีออน (Don Espiridion) ซึ่งนอกจากเป็นข้าราชการท้องถิ่นของโรซาลอสแล้ว ยังเป็นผู้จัดการระบบฮาซิเอนดาให้กับดอน ปีเซนเต เพราะต้องการใช้อำนาจของบีเซนเตในการสั่งสมบารมีทางสังคมและการเมืองให้กับตน ดังที่ตัวละคร “ผม” ซึ่งเป็นบุตรของเอสปิริดีออนกล่าวว่า

“เหตุที่พ่อรับหน้าที่นี้ก็เพราะ..ทำให้พ่อสามารถสั่งสมอำนาจบารมี โดยที่เขาไม่มีทางสร้างขึ้นได้” (Jose, 1999: 15)

นอกจากมีอำนาจควบคุมชีวิตของชาวบ้านได้อุปถัมภ์แล้ว เจ้าพ่อที่ดินยังมี “อำนาจเหนือกฎหมาย” ในการเมืองท้องถิ่น ผ่านความสัมพันธ์แบบแลกเปลี่ยนต่างตอบแทนกับกลุ่มข้าราชการท้องถิ่นดังกล่าว ดังกรณีที่ดอน ปีเซนเตใช้อำนาจแทรกแซงกระบวนการยุติธรรมเพื่อเอาชนะคดีมือโกงกรรมสิทธิ์ที่ดินที่ชาวบ้านยื่นฟ้องร้องต่อทางการ (Jose, 1999: 85) กล่าวให้ถึงที่สุดแล้ว โครงสร้างความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ในระบบฮาซิเอนดาได้พัฒนาไปสู่ระบบเจ้าพ่อท้องถิ่นผู้มีอิทธิพลของสังคมฟิลิปปินส์ในยุคหลังอาณานิคมที่ได้รับอิทธิพลมาจากโครงสร้างทางสังคมการเมืองแบบอุปถัมภ์ในระบบฮาซิเอนดาของคณะสงฆ์ในสมัยอาณานิคมสเปน โดยแม้ว่าฟิลิปปินส์ได้เปลี่ยนไปสู่ระบอบประชาธิปไตยโดยรัฐบาลอาณานิคมอเมริกันแล้ว แต่เจ้าพ่อท้องถิ่นผู้อุปถัมภ์เหล่านี้ก็ยังหาช่องทางควบคุมอำนาจในสถาบันทางการเมืองแบบประชาธิปไตยในท้องถิ่น เพื่อแสวงหาผลประโยชน์ทางการเมืองและเศรษฐกิจให้กับตน (McCoy, 1993; Cullinane, 2003)

ระบบครอบครัวอุปถัมภ์: เครือข่ายอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองของกลุ่มชนชั้นนำฟิลิปปินส์ในนวนิยายเรื่อง The Pretender

นอกจากจะใช้อำนาจทางเศรษฐกิจในการเมืองท้องถิ่นแล้ว นวนิยายเรื่อง *The Pretender* ยังได้นำเสนอให้เห็นว่า เจ้าพ่อท้องถิ่นยังเข้าไปสร้างเครือข่ายอำนาจและผลประโยชน์ทางการเมืองระดับชาติในยุคหลังสงครามอีกด้วย โดยเครือข่ายดังกล่าวได้สะท้อนอยู่ในกระบวนการทำให้เป็นอุตสาหกรรมของฟิลิปปินส์ในยุคหลังสงคราม โดยเฉพาะนโยบายส่งเสริมธุรกิจและอุตสาหกรรมของชาวฟิลิปปินส์ ซึ่งถูกขับเคลื่อนด้วยระบบอุปถัมภ์ หรือระบบครอบครัวอุปถัมภ์ขนาดใหญ่ของกลุ่มชนชั้นนำทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ อันเป็นสภาพแวดล้อมทางการเมืองและเศรษฐกิจของฟิลิปปินส์ในช่วงทศวรรษ 1950-60 ซึ่งเป็นบริบทภายในตัวบทและบริบทที่นวนิยายถูกผลิตขึ้นอีกด้วย

ระบบครอบครัวอุปถัมภ์ในการเมืองและเศรษฐกิจของฟิลิปปินส์ยุคหลังสงครามได้ถูกนำเสนอขึ้นผ่านเครือข่ายของตัวละครดอน มานูเอล ปียา (Don Manuel Villa) ซึ่งเป็นชนชั้นนำท้องถิ่นที่ครอบครองที่ดินในระบบฮาซิเอนดา โดยเขาได้สั่งสมความมั่งคั่งจากระบบการเพาะปลูกและอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ โดยเฉพาะอุตสาหกรรมเหล็กในพื้นที่ชนบท และนำผลกำไรไปซื้ออุตสาหกรรมเครือข่ายนักการเมืองระดับชาติเพื่อผลประโยชน์ทางธุรกิจของตน ดังที่ดอน มานูเอลได้พัฒนาเครือข่ายความสัมพันธ์กับนักการเมืองระดับชาติในทำเนียบมาลาคันญัง (Malacanang) โดยแต่งตั้งให้นักการเมืองเหล่านั้นเป็นที่ปรึกษาด้านกฎหมาย ทั้งยังทำหน้าที่เปลี่ยนแปลงนโยบายทางเศรษฐกิจและการเมืองของรัฐบาลให้สอดคล้องกับผลประโยชน์ทางธุรกิจของตน (Jose, 2000: 107)

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาบริบททางการเมืองและเศรษฐกิจในทศวรรษ 1950-60 นั้นพบว่า ฟิลิปปินส์เป็นประเทศที่ได้รับผลกระทบจากการเปิดเสรีการค้าและการครอบงำทางเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกา ดังนั้น ประธานาธิบดีคาร์ลอส พี. การ์เซีย (Carlos P. Garcia) จึงประกาศ “นโยบายฟิลิปปินต้องมาก่อน” (The First Filipino Policy) โดยสนับสนุนการก่อตั้งธุรกิจของชาวฟิลิปปิน และควบคุมการนำเข้าจากต่างประเทศเพื่อปกป้องอุตสาหกรรมภายในประเทศจากผลประโยชน์ทางธุรกิจของชาวอเมริกัน ชาวจีน และฟิลิปปินเชื้อสายจีน อย่างไรก็ตาม นโยบายดังกล่าวกลับให้ประโยชน์แก่กลุ่มชนชั้นนำทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะตระกูลเจ้าพ่อท้องถิ่น โดยการเมืองระดับชาติช่วงเวลาดังกล่าวได้กลายเป็นพื้นที่ของการทุจริต การติดสินบน และเล่นพรรคพวกของกลุ่มชนชั้นนำทั้งในท้องถิ่นและระดับชาติ กลุ่มตระกูลธุรกิจใดที่สนับสนุนต่อนักการเมือง

จะได้รับการตอบแทนด้วยสิทธิพิเศษทางธุรกิจจากรัฐบาล (Abinales & Amosoro, 2005: 183)

ด้วยเหตุนี้ นโยบายทางการเมืองและเศรษฐกิจในยุคหลังสงครามจึงสัมพันธ์อยู่กับ รูปแบบประชาธิปไตยที่มีการผูกขาดทางเศรษฐกิจภายในประเทศโดยกลุ่มเครือข่ายอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองของตระกูลผู้มีอิทธิพล (King, 2008: 80; McCoy, 1993) ดังที่นวนิยายได้นำเสนอให้เห็นว่า ดอน มานูเอลต้องการกีดกันการนำเข้าเหล็กจากต่างประเทศ ดังนั้น เขาจึงสนับสนุนนโยบายชาตินิยมต่อต้านอาณานิคม ตลอดจนผูกสัมพันธ์กับสื่อสิ่งพิมพ์เพื่อเผยแพร่อุดมการณ์ชาตินิยมให้กับประชาชน โดยโฆษณาชวนเชื่อให้ชาวฟิลิปปินเห็นความสำคัญของสินค้าอุตสาหกรรมที่ผลิตขึ้นภายในท้องถิ่น เพื่อเอื้อผลประโยชน์ต่อธุรกิจและอุตสาหกรรมเหล็กของเขากับด้วย ดังที่ดอน มานูเอลกล่าวว่า

“ไม่เฉพาะแต่ความรักชาติและลัทธิชาตินิยมที่พวกเราใช้ในการสนับสนุนต่ออุตสาหกรรมเหล็กในท้องถิ่น...มันจะช่วยดูดซับแรงงานส่วนเกินทางการเกษตรในชนบทที่เฉื่อยชา และเหยื่อล่อที่สำคัญคือลัทธิชาตินิยม”

(Jose, 2000: 155)

นอกจากนั้น นวนิยายยังเผยให้เห็นว่า ลัทธิชาตินิยมในช่วงหลังสงคราม โดยเฉพาะการวิพากษ์ต่อลัทธิอาณานิคมใหม่ทางวัฒนธรรม เศรษฐกิจและทางทหารของอเมริกันในฟิลิปปินส์ (Racto, 1965) ยังถูกใช้เป็นเครื่องมือของกลุ่มชนชั้นนายทุนชาติ (nationalist business class) ที่ก่อตัวขึ้นในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ซึ่งเป็นกลุ่มชนชั้นที่ได้รับผลกระทบจากการผูกขาดการค้าของสหรัฐฯ โดยมีนักการเมืองระดับชาติเป็นปากเสียงทางอุดมการณ์ให้กับตน (Abinales & Amosoro, 2005: 183) ดังที่ดอน มานูเอลได้แลกเปลี่ยนผลประโยชน์กับนักการเมืองในสภาองเกรสเพื่อให้กำหนดนโยบายทางการเมืองและเศรษฐกิจแบบชาตินิยม ในขณะที่พวกเขากลับเป็นกลุ่มทุนที่เข้าผูกขาดเศรษฐกิจภายในประเทศเสียเอง (Jose, 2000: 120) เครือข่ายชนชั้นนำตนเองที่เป็นผู้หยิบฉวยอุดมการณ์ชาตินิยมในยุคหลังสงครามในการมอมเมาความคิดของประชาชน เพื่อทำให้ประเด็นความขัดแย้งทางชนชั้นที่ดำรงอยู่ระหว่างพวกเขาและมวลชนคนชั้นล่างในช่วงเวลาดังกล่าวนั้นถูกกลบเกลื่อนไป ดังที่ตัวบทนวนิยายนำเสนอให้เห็นว่า ประชาชนนั้น

“ไม่สามารถมีความมั่นคงในประเทศกระหายเลือดแห่งนี้...มองไปที่สภาองเกรส...เขาทำผิดซ้ำซากในนามของลัทธิชาตินิยม คนชั่วมักจะใช้ประโยชน์จากชาตินิยมราวกับเป็นทางเลือกสุดท้าย” (Jose, 2000: 157)

เครือข่ายทางเศรษฐกิจและการเมืองของชนชั้นนำจึงเสมือนระบบครอบครัวอุปถัมภ์ขนาดใหญ่ของฟิลิปปินส์ โดยไม่มีการแบ่งแยกระหว่างรัฐบาล ธุรกิจและการเมือง เพราะต่างพึ่งพันกันด้วยผลประโยชน์ ดังที่ตอน มาโนเอลกล่าวไว้ว่า “ผมไม่ได้แย้งต่อผลประโยชน์ที่ได้รับจากระบบครอบครัว...ระบบครอบครัวจะยิ่งพัฒนาต่อไปในกระบวนการทำให้เป็นอุตสาหกรรม” ของฟิลิปปินส์ (Jose, 2000: 109) กล่าวให้ถึงที่สุดระบบเจ้าพ่อท้องถิ่นในฐานะมรดกของจักรวรรดิได้ถูกใช้เป็นเครื่องมือสร้างเครือข่ายอำนาจและผลประโยชน์แก่กลุ่มชนชั้นนำทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติของฟิลิปปินส์ ในยุคหลังสงคราม จนก่อรูปเป็นสิ่งที่ตันเต ซิมบูลันเรียกว่า “ชนชั้นนำคาณาธิปไตย” (Simbulan, 1965) อันเป็นโครงสร้างการครอบงำและการกดขี่ชุดรีดแบบอาณานิคมของกลุ่มชนชั้นนำทางการเมืองและเศรษฐกิจต่อชนชั้นล่างในยุคหลังอาณานิคม

บทสรุป

หากพิจารณาบริบททางประวัติศาสตร์ของโครงสร้างความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ในสังคมการเมืองฟิลิปปินส์ที่สะท้อนอยู่ใน **มหากาพย์แห่งโรซาลอส** พบว่าระบบเจ้าพ่ออุปถัมภ์ในสังคมการเมืองฟิลิปปินส์ปัจจุบันนั้นเป็นการสืบเนื่องของอดีตตั้งแต่สมัยอาณานิคมถึงหลังอาณานิคมของฟิลิปปินส์ โดยมีรากฐานมาจากโครงสร้างความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ภายในระบบฮาซิเอนดาของคณะผู้เผยแผ่ศาสนาชาวสเปน โครงสร้างความสัมพันธ์ดังกล่าวได้ส่งอิทธิพลและได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในสังคมฟิลิปปินส์ จนกระทั่งกลายเป็นระบบเจ้าพ่ออุปถัมภ์ที่ดำรงอยู่ในโครงสร้างการเมืองการปกครองของชาวฟิลิปปินในยุคหลังอาณานิคมสืบต่อมา

ระบบเจ้าพ่อท้องถิ่นในฐานะมรดกของจักรวรรดิได้เป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างอำนาจและผลประโยชน์ทางการเมืองและเศรษฐกิจแก่ชนชั้นนำของฟิลิปปินส์ทั้งระดับท้องถิ่นและในระดับชาติจนก่อรูปขึ้นเป็นกลุ่มชนชั้นนำคาณาธิปไตย ซึ่งเป็นโครงสร้างการครอบงำและการกดขี่ชุดรีดของชนชั้นนำทางสังคมต่อชาวชนชั้นล่างและผู้ตกอยู่ในสถานะरणองของสังคมฟิลิปปินส์มาอย่างยาวนาน ดังที่วีเซนเต ราฟาเอลได้ให้ความเห็นว่าการตลอดระยะเวลาสามศตวรรษของระบอบอาณานิคมสเปนนั้นได้ทิ้งร่องรอยและมรดกของอำนาจองค์อธิปัตย์ของฟิลิปปินส์ที่มีรากฐานทางความคิดมาจากคริสต์ศาสนา โดยได้มอบอำนาจให้ชนชั้นปกครองในยุคสมัยต่าง ๆ เป็นผู้ที่ยึดครองอยู่เหนือกฎหมายและยึดกุมอำนาจ

นำทางสังคม ตลอดจนสามารถใช้อำนาจในกำหนดและชี้ชะตากรรมว่าอะไรคือข้อยกเว้น เพื่อสร้างความชอบธรรมต่อการละเมิดกฎหมายของตนนั่นเอง (Rafael, 2009: 99)

การฉายให้เห็นถึงพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของระบบเจ้าพ่ออุปถัมภ์ในสังคมฟิลิปปินส์ในฐานะ “การครอบงำแบบอาณานิคม” ที่สืบเนื่องอยู่ในสังคมฟิลิปปินส์ยุคหลังอาณานิคมจึงเป็นคำอธิบายระบบเจ้าพ่อท้องถิ่นฟิลิปปินส์ที่หลุดพ้นออกไปจากชุดความรู้ที่เรย์นัลโด้อีเลโต้่นิยามว่า “บูรพาคติศึกษาแบบอเมริกัน” ซึ่งเป็นวาทกรรมเกี่ยวกับ “ชนชั้นนำฟิลิปปิน” ในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ที่ถูกสร้างขึ้นโดยนักวิชาการอาณานิคมอเมริกันยุคแรกบนยุทธศาสตร์การรณรงค์ต่อต้านการก่อกบฏของชาวพื้นเมืองในช่วงสงครามการยึดครองของจักรวรรดิอเมริกา โดยชุดความรู้ดังกล่าวได้ส่งอิทธิพลต่อการสร้างคำอธิบายเกี่ยวกับระบบเจ้าพ่อท้องถิ่นและระบบประชาธิปไตยของฟิลิปปินส์ของแอนเดอร์สัน ตลอดจนนักวิชาการอเมริกันในรุ่นต่อมาอีกด้วย

References

- Abinales, P. (2003). “Progressive-Machine Conflict in Early-Twentieth-Century U.S. Politics and Colonial-State Building in the Philippines.” In Go, J., & Foster, A., editors. **The American Colonial State in the Philippines.** (p. 176). Durham and London: Duke University.
- Abinales, P. & Amoroso, D. (2005). **State and Society in the Philippines.** Lanham: Littlefield Publishers, INC.
- Abinales, P. & Quimpo, N. (eds). (2008). **The US and the War on Terror in the Philippines.** Pasig City: Anvil Publishing, INC.
- Agoncillo, T. (1956). **The Revolt of the Masses: The Story of Bonifacio and the Katipunan.** Quezon City: University of the Philippines Press.
- Agoncillo, T. (1960). **Malolos: The Crisis of the Philippines.** Quezon City: University of the Philippines Press.

- Alvarez, S. (1998). **The Katipunan and the Revolution: Memories of a General with the Original Tagalog Text**, (Paula, M. trans.). Quezon City: Ateneo de Manila Press.
- Anderson, B. (1988). Cacique Democracy in the Philippines: Origins and Dreams. **New Left Review**, 169, 3-33.
- Bautista, J. (2010). **Figuring Catholicism: An Ethnohistory of the Santo Nino De Cebu**. Quezon City: Ateneo de Manila University Press.
- Cano, G. (2005). **The ‘Spanish Colonial Past’ in the Construction of modern Philippine History: A Critical inquiry into the (mis)use of Spanish Source**. PhD Dissertation, National University of Singapore.
- Cano, G. (2013). LeRoy’s The Americans in the Philippines and the History of Spanish Rule in Philippines. **Philippine Studies**, 61 (2), 3-44.
- Chamberlin, F. (1913). **The Philippine Problem, 1898-1913**. Boston: Little, Brown, and Co.
- Chibber, V. (2013). **Postcolonial Theory and the Specter of Capital**. London Verso.
- Chirino, P. (2009). **History of the Philippine Province of the Society of Jesus, Volume I**, (Arcilla, J. trans.). In Jaume, A., editor. Quezon City: Ateneo de Manila University Press.
- Constantino, R. (2011). **The Philippines: The Continuing Past**. Foundation for Nationalist Studies.
- Corpuz, O. (1997). **An Economic History of the Philippines**. Quezon City: University of the Philippines Press
- Cullinane, M. (2003). **Ilustrado politics: Filipino elite responses to American rule, 1898-1908**. Quezon City: Ateneo de Manila University Press.

- De Jesus, Ed. (1998). **The Tobacco Monopoly in the Philippines
Bureaucratic Enterprise and Social Change 1766-1880**. Quezon
City: Ateneo de Manila University Press.
- De la Costa, H. (1961). **The Jesuits in the Philippines, 1581-1768**.
Cambridge: Harvard University.
- De la Costa, H. (2017). **Selected Homilies and Religion Reflection**. In
Roberto, P., editor. Quezon City: Ateneo de Manila University Press
& Philippine Province of the Society of Jesus.
- De los Reyes, I. (1890). **Historia de Ilocos**. Manila.
- Escalante, R. (2002). **The American Friar Lands Policy: Its Framers,
Context, and Beneficiaries, 1898-1916**. Manila: De La Salle
University Press.
- F. Sionil Jose Collection. (n.d.). SFJ0100 Literature and Nation. Manila: De La
Salle University Library.
- Golay, H. (1998). **Face of Empire: United States-Philippine Relations,
1898-1946**. Madison, Wisconsin: Center for Southeast Asian Studies,
University of Wisconsin.
- Guha, R. (1988). "On Some Aspect of the Historiography of Colonial India". In
R. Guha & G. Spivak (Eds.). **Selected Subaltern Studies**. New York:
Oxford University Press.
- Hayden, R. (1945). **The Philippines: A Study in National Development**.
New York: The Macmillan Company.
- Ileto, R. (1979). **Pasyon and Revolution: Popular Movements in the
Philippines, 1840-1910**. Quezon City: Ateneo de Manila University Press.
- Ileto, R. (2001). Orientalism and the Study of Philippine Politic. **Philippine
Political Science Journal**, 22 (45), 1-32.

- Ileto, R. (2014). The Centennial of “Cacique Democracy”: Constructing Politics in a Time of Pacification. **Lecture at Adrian Cristobal Lecture, University of the Philippines, Diliman**, August 30, 2014. Quezon city: University of the Philippines, Diliman.
- Jose, F. S. (2000). **The Samsons**. New York: The Modern Library.
- Jose, F. S. (2010). **Poon**. Manila: Solidaridad Publishing House.
- Jose, F. S. (1999). **Don Vicente**. New York: The Modern Library.
- Karnow, S. (1989). **In our Image: America’s Empire in the Philippines**. New York: Foreign Policy Association.
- Kaut, C. (1969). Utang na Loob: A System of Contractual Obligations among the Tagalogs. **Southwestern Journal of Anthropology**, 17 (3), 256-272.
- King, B. (2008). **Politics of technology and economic development: Why the Philippines is an outlier in East Asia**. Ph.D. Dissertation, University of Alberta (Canada).
- Lande, C. (1965). **Leaders, Factions and Parties: The Structure of the Philippines Politic**. New Haven: Yale University.
- Lava. J. (2002). **Memoirs of a Communist**. Pasig: Anvil Publishing.
- LeRoy, J. (1905). **A Philippine Life in Town and Country**. New York and London: G.P. Putnam’s Sons.
- Majul, C. A. (1960). **Mabini and the Philippine Revolution**. Quezon City: University of the Philippines Press.
- Majul, C. A. (1963). A Critique of Rizal’s Concept of a Filipino Nation. In Leopoldo, Y. editor. **Jose Rizal in His Centenary**. Quezon City: University of the Philippines Press.
- May, G. A. (1997). **Inventing a Hero: The Posthumous Re-creation of Andres Bonifacio**. Wisconsin: Center for Southeast Asian Studies.
- McCoy, W. A. (1993). **An Anarchy of Families: State and Family in the Philippines**. Manila: Ateneo de Manila University Press.

- McCoy, W. A. (2017). Philippine Populism: Local Violence and Global Context in the Rise of a Filipino Strongman. *Surveillance & Society* 15 (3/4), 514-522.
- McCoy, W. A. & Scarano, A. F. (eds). (2009). *Colonial Crucible: Empire in the Making of the Modern American State*. Madison, Wisconsin: The University of Wisconsin Press.
- Miller, S. (1982). “Benevolent Assimilation”: The American Conquest of the Philippines, 1899-1903. New Haven: Yale University Press.
- Palanco, F. (2010). Revolt of 1975: According to Spanish Primary Source. *Philippine Studies*, 58 (1/2), 45-77.
- Paredes, R. (1989). *Philippine Colonial Democracy*. Quezon City: Ateneo de Manila University Press.
- Racto, C. (1965). *The Recto Reader: Excerpt from the Speeches of Claro M. Recto*. Manila: Recto Memorial Foundation.
- Rafael, V. (1988). *Contracting Colonialism: Translation and Christian Conversion in Tagalog Society under Early Spanish Rule*. Quezon City: Ateneo de Manila Press.
- Rafael, V. (2009). “The Afterlife of Empire: Sovereignty and Revolution in the Philippines.” In McCoy, W. A. & Scarano, A. F. editors. *Colonial Crucible: Empire in the Making of the Modern American State* (pp. 342-352). Madison, Wisconsin: The University of Wisconsin Press.
- Rafael, V. (2022). *The Sovereign Trickster: Death and Laughter in the Age of Duterte*. Durham: Duke University Press.
- Rakkan, S. (2018). *Philippines Historiography and the Searching for the Destiny of the Nation*. [in Thai]. Bangkok: Illumination Edition.
- Report of the General Superintendent of Education. (1903). In *Reports of the Philippine Commission, Civil Government, etc. of the Philippine, 1901-1903*. Washington: government Printing Office.

- Report of the Philippine Commission. (1901). In **Report of the Philippine Commission, Civil Government, etc. of the PI, 1901-1903** (p. 144). Washington: Government Printing Office.
- Report of the Philippine Commission. (1902). In **Report of the Philippine Commission, Civil Government, etc. of the PI, 1901-1903** (p. 285). Washington: Government Printing Office.
- Reyes, P. (2002). **Pantayong Pananaw and Bagong Kasaysayan in the new Filipino Historiography as an History of Ideas**. PhD Dissertation, Universitat Breman.
- Roth. D. (1977). **The Friar Estates of the Philippines** (Albuquerque: University of New Mexico Press.
- Salazar, Z. (1991). "A Legacy of the Propaganda: The Tripartite View of Philippine History." In Santillan, N. M. R & Conde, M. P. B. editors. **Kasaysayan at Kamalayan: Mga Pilang Akda ukol sa Diskursong Pangkasaysayan** (p. 19-35). Quezon City: Limbagang Pangkasaysayan.
- Schumacher, J. N. (1997a). **The Propaganda Movement, 1880-1895: The Creation of the Filipino Consciousness, the making of the Revolution**. Quezon City: Ateneo de Manila University Press.
- Schumacher, J. N. (1997b). **Revolutionary Clergy: The Filipino Clergy and the Nationalist Movement, 1850-1903**. Quezon City: Ateneo de Manila Press.
- Schumacher, J. N. (1999). **Burgos: A documentary History with Spanish Documents and Their Translation**. Quezon City: Ateneo de Manila Press.
- Schumacher, J. N. (2011). The Cavite Mutiny Toward a Definitive History. **Philippine Studies**, 59 (1), 55-81

- Simbulan, D. (1965). **The Modern Principalia: The Historical Evolution of the Philippine Ruling Oligarchy**. PhD Dissertation, the Australian National University.
- Sturtevant, R. (1976). **Popular Uprisings in the Philippines, 1840-1940**. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press.
- White, H. (1978). **Tropics of Discourse: Essays in Cultural Criticism**. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Worcester, C. (1914). **The Philippines past and present**. New York: Macmillan.